
DEVİRİM ÜZERİNE

*

*Celalettin Güngör**

ÖZET

Devrim, devletteki siyasî iktidar değişikliğidir. Yalnız bu değişiklik, devletin uyrukları tarafından devletin içerisinden zorla hükümetin devrilmesi şeklinde olmalıdır. Devrim, bir ülkede insanların bir kısmı kurulu iktidarın dışında meşru ve egemen başka iktidar blokları benimsediğinde başlar ve tek bir iktidar bloku kaldığında da sona erer.

Siyasî şiddet yoluyla hükümetleri düşürme girişimleri, hiç de az değildir. Toplumsal düzensizlik gibi görünen bu olgular, başka bir yönden siyasî şiddetin bazen yeni ve çok daha yetkin siyasî toplumların yaratılmasına öncülük ettiği şeklinde de değerlendirilebilir. Nitekim, Amerikan, Fransız, Türk, Meksika ve Rus devrimleri, sonuçları açısından farklı şekillerde siyasî şiddetin yararına katkı olabilir.

Anahtar Kelimeler: devlet, devrim, isyan, şiddet, meşruluk, iktidar, siyasî sistem.

* Yard. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü

GİRİŞ

Devrim kuramları, genelde belirli soruları esas alır. Bunları şöyle sıralayabiliriz: 1. Devrim nedir? 2. Devrim boyunca değişen nelerdir? 3. Devrimlerin nedenleri nelerdir? 4. İnsanlar devrime neden katılırlar? 5. Devrimlerin sonuçları nelerdir? Bu temel soruları yanıtlamak üzere kurulan kuramlar, genelde devrimin belirli bir yönüne odaklanırlar. Devrim kuramında, gerek hacim gerekse derinlik yönünden en etkileyici çalışmalar, üçüncü soru bağlamında beliren, devrimin tipik ve belirli nedenlerini bulmak üzerine olanlardır.

Bu makale, daha çok “devrim nedir?” sorusu üzerine kurulmuştur. Devrimin ne olduğu, devrimin kavramsal sınırlarının çizilmesi girişimiyle, şiddetin gerek toplumsal düzendeki gerekse devrimdeki yerinin tartışılmasıyla, siyasî şiddet biçimlerinin genel olarak ele alınmasıyla ve isyan ile devrimi farklılaştıran özelliklerin üzerinde durulması yoluyla ortaya konmaya çalışılmıştır.

I. DEVRİMİN TANIMLANMASI

Tanımlamak, sınırlar çizmek demektir. Tanımlanmamış kavram, sınırsız bir kavramdır. Yalnız, sınırları çizen kelimelerin, kendilerinin de bir anlamda sınırlarının çizilmesi –anlam içeriklerinin açıklanması- gereği, tanımların açmazıdır. Dolayısıyla, her tanım gibi, devrim tanımı da açık uçlu kalmak zorundadır.

Tanımlar, çizmeye çalıştıkları sınırlarla belirledikleri olgunun zamandaki kavranışını kolaylaştırırlar. Zaman akar, insan değişir, paradigma değişir, olgular farklı görülür, olgular farklı seçilir, tanımlanan olay değişir, tanım değişir. Dolayısıyla, değişmez, donmuş, sonsuz, yetkin tek bir tanım, yaşayan insanın dünyasının konusu değildir. Tanımlar, zihnimizin deli gömleklere değil, ancak olguları kavrama çabamızın - eskimeleri, yetersiz kalmaları kaderleri olan - ürünleridir. Bu itibarla, devrim olgusunun daha yetkin bir kavrayışı, bu kavramlaştırma çabalarının tartışılmasıyla mümkün olabilir.

İngilizce bir sözlük¹ devrimi, “kurulu bir hükümetin anayasal olmayan devrilişi; temel sosyal bir değişim” olarak tanımlar. *Brinton*, klâsik yapıtında, devrimin, “önceden istikrarlı olan siyasî toplumlardaki büyük altüst oluşlar” olduğuna, “şiddet, terör, tasfiye ve giyotinle” anıldığına işaret ettikten sonra, asıl odağın “o zamana kadar hükümette olmayan bir grubun, ülkeyi yönetme sorumluluğundaki bir grubu, şiddetli ve ani bir şekilde ikame et-

¹ *The New Lexicon Webster's Encyclopedic Dictionary*, Lexicon Publications, New York, 1988

mesi”nde yattığını belirtir. “Bir grubun diğer bir grubun yerini almasındaki bu değişim, eğer fiilî şiddetli bir başkaldırı ile yapılmazsa, askerî bir darbe veya bir başka türden hilekârlıkla yapılır”², der.

“Devlet, fizikî güç kullanımını yöneten düzenlemelerin varlığı ile tanımlanır... Bununla birlikte, bu tanımdan açıkça dışlanan tek güç kullanımı vardır... Bu, genel olarak devrim olarak adlandırılan şeydir. Bugün popüler kullanımda devrim, siyasî değişimi sağlamak için, katı anlamda yasal* olarak kabul edilmeyen, bununla birlikte devlet alanında görülmesi olağan, olası güç kullanmaların bir kısmını içeren, geniş bir kavramdır. Devrim, bir hükümet veya rejimi, başarıyla devirmek için fizikî gücün (veya bunun inandırıcı tehdidinin) bilfiil kullanıldığı olaylara işaretle bütünüyle kavranır. Böyle hareketler, başarılı olmadıkları yerde, bağlama göre, isyan, başkaldırı, ayaklanma veya kalkışma olarak adlandırılır”³.

Devrimler ve isyanlar, her şeyden önce toplumdaki bir meşruluk krizi** demektir. Devrimler, “kurulu bir hükümetin anayasal olmayan devrilişi”, “yasal olmayan olası güç kullanımı” demek olsa da, artık kurulu düzenin anayasal/yasal oluşunun bir şey ifade etmediği geniş toplumsal yığınların varlığı ve bunların kurulu düzen güçlerini artık meşru olarak görmemesinden kaynaklanan yeni bir meşru yönetim arayışı söz konusudur. Bu arayış, kurulu düzen iktidarı korumak istedikçe çatışma/şiddet kaçınılmazdır. Bu durum, devrimci durum olarak tasvir edilen devrim öncesi dönemdeki çoklu egemenlik durumudur: Bir yanda kurulu düzen (devlet) güçleri, diğer yanda devrimci güçler vardır.

Bir devrimin ve isyanın başlangıç koşulu olan bu meşruluk krizini, *Bacon*’ın (1561-1626) sözlerinden aktarabiliriz:

“Uzlaşmazlıkların, kavgaların, bölünmelerin uluorta sürdürülmesi de, o günkü yönetime saygı kalmadığının bir belirtisidir... Saygı,**

² Brinton, Crane, *The Anatomy of Revolution*, Vintage Books, New York, 1965, s. 4.

* *Legal*

³ Calvert, Peter, *Revolution*, Praeger Publishers, Inc., London, 1970, s. 15.

** Toplumun kim tarafından ve nasıl yönetileceği konusundaki oydaşmanın bozulmasıdır.

*** Buradaki saygı, bir toplumda yönetilenlerin yönetenlerin yönetmeye hakkı olduğuna gönülden taşıdığı inancı ifade eden meşruluk kavramından başka bir şey değildir. Fakat, burada belirtilmesi gereken bir husus, erken modern bir zamanda bile Bacon’ın meşruluk sorununu, yönetilenlerin laik bir vicdan sorunu olarak görmemesidir. Bacon, meşruluğu, ortaçağ bağlamı içerisinde algılayarak onu doğrudan yönetilenlerden kaynaklandırmamış ve krallara ilâhî bir lütuf şeklinde meşruluğu Tanrı aracılığı ile kurarak, onun insanî doğasını atlamış ve meşruluğu gökten yere indirememiştir. Zaten, verilen kaynak da kutsal bir metindir.

krallara Tanrı'nın bağladığı bir kuşaaktır. Tanrı, bu kuşağı çözmekle korkutur onları: *Solvam cinguala regum*"⁴.

Burada meşruluk krizi, bir devrimde şiddetin yerinin anlaşılmasını da kolaylaştırır. 20. yüzyılın başlarından itibaren devrim kuramcıları, devletin tekelindeki silâhların yıkım kapasitesindeki olağanüstü artışa paralel, devrim olasılığının önemli ölçüde azaldığı öngörüsünde bulunmuşlardır. Oysa 20. yüzyıl, bunun tam aksine olacak şekilde cereyan etmiştir. Öyleyse, böyle-sine ezici bir düşmana karşı insanların başkaldırısının nasıl mümkün olabileceğinin bir açıklaması olmalıdır. Bu durum, devletin şiddetini aşan bir şiddetle değil, itaat sorununa bağlanan meşruluk olgusu ile çözülebilir:

"Tüm siyasî kurumlar, iktidarın dışavurumları ve maddileşmesidir. Halkın yaşayan erki onları desteklemez olunca, bu kurumlar çözülmeye ve çökmeye başlar... Bu, demokrasiler kadar monarşinin çeşitli biçimleri için de geçerli bir sözdür. Jouvenel'in işaret ettiği gibi, "çoğunluk egemenliğinin yalnızca demokraside işlediğini varsaymak, masalsı bir yanılsamadır": "Tek başına bir bireyden başka bir şey olmayan kral, toplumun genel desteğine başka hükümet biçimlerinde olduğundan daha fazla ihtiyaç duyar"⁵.

"Gerçek şu ki, devletin elindeki şiddet araçlarıyla halkın eline geçirebildikleri –bira şişelerinden molotof kokteyleri ve silâhlara kadar- arasındaki uçurum (modern zamanlarda) daima öylesine muazzam olmuştur ki, teknik gelişmeler pek de farklı bir durum yaratmamıştır. Başkaldırıdan komploya, direnişten silâhlı ayaklanmaya adım adım "bir devrimin nasıl yapılacağı" nı gösteren el kitaplarının tümü, devrimlerin "yapıldığı" yönünde yanlış bir anlayışa dayalıdır. Şiddete karşı şiddet şeklindeki bir çarpışmada, devletin üstünlüğü daima mutlak olmuştur. Ancak bu üstünlük, devletin iktidar yapısı bozulmadığı sürece mümkündür; yani emirlere itaat edildiği ve polis ya da ordu silâh kullanmaya hazır olduğu sürece... Bu durum geçerliliğini yitirdiği andan itibaren her şey hızla değişir. Yalnız isyan bastırılmamakla kalmaz, silâhlar da hızla el değiştirir"⁶.

Devrim, devletteki siyasî iktidar değişikliğidir. Yalnız, bu iktidar değişikliğinin niteliği, devrimi belirler. İktidardaki bu değişiklik, devletin uy-

⁴ Bacon, Francis, **Denemeler**, Çev.: Akşit Göktürk, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 71 (XV. Bölüm: Ayaklanmalarla Toplumsal Kargaşalıklar Üstüne). *Solvam cinguala regum*: "Çözüm kralları bağlayan kuşağı", Kutsal Kitap, İşaya, XLV, I. Bu sözleri aynı eser, aynı sayfada aktaran Bacon'dır.

⁵ Arendt, Hannah, **Şiddet Üzerine**, Çev.: Bülent Peker, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 47.

⁶ Arendt, **Şiddet Üzerine**, s. 54.

rukuları tarafından devletin içerisinde zorla hükümetin devrilmesi şeklinde olmalıdır. Devrim bir ülkede insanların bir kısmı kurulu iktidarın dışında meşru ve egemen başka iktidar blokları benimsediğinde başlar ve tek bir iktidar bloku kaldığında da sona erer. Bu süreçte ayrı bloklar, devlet iktidarını ele geçirmek üzere birbiriyle uzlaşmaz talepler ileri sürerlerken, devletin egemenlik alanı içinde yaşayanların önemli bir kısmı, bu blokların taleplerini benimseyerek kendi içlerinde bölünürler. Devrimin iki bileşeni vardır: Devrimci durum ve devrimci sonuç. Devrimci durum, egemenliğin birden çok bloka dağılmasını içerir. Köken olarak da *Troçki*'nin ikili iktidar kavramına dayanır:

Bir devrimin tarihî hazırlığı, devrim öncesi dönemde daha ülkenin hakimi olmamakla birlikte yeni sosyal sistemi gerçekleştirmek için çağrılan sınıfın, resmî hükümet cihazı henüz eski lordların elinde olduğu halde, devlet iktidarının önemli bir parçasını bilfiil elinde topladığı bir duruma neden olur. Bu, her devrimde olan başlangıçtaki ikili iktidar yapısıdır... Siyasî devrim, istikrarsız ikili bir iktidar dengesinin yerine, halâ daha az istikrarlı olan bir diğeri üretir. Bu ikili egemenlik "anarşisinin" üstesinden gelmek, her yeni adımda devrimin (veya karşı devrimin) ödevi olur"⁷.

Devrimci durumların olası nedenlerini saymak, trafik sıkışıklığındaki bileşenleri sıralamaya benzer. Kaçınılmaz olarak bu nedenler, yönetimin en az iki blok halinde parçalanması eşliğinde iktidarın zorla el değiştirmesi şeklinde belirir. Gerçekten de devrimci durumu, *Troçki*'nin 1917 Rus Devrimi'nden hareketle belirttiği gibi tek sınıfın yarattığı savı, modern devrimlerin en büyüğü olan tek Fransız Devrimi örneğinin bile gösterdiği üzere yetersizdir ve çoklu egemenlik* olarak genişletilmelidir. Eski rejimi dağıtıp, Fransız Devrimi'ni yapan, burjuva, köylü ve işçi ittifakıydı. Fransız Devrimi'nin, Amerikan, İngiliz ve Rus devrimlerini yapan farklı ittifakların aksine, burjuva + köylü + işçi olduğu gerçeği, Fransa'yı 19. ve 20. yüzyılda sürdürdüğü parlamenter demokrasiye yöneltmiştir⁸.

Skocpol'un devrim tanımı şöyledir: Toplumsal devrimler, bir toplumun devlet ve sınıf yapısının, hızlı ve temelden dönüşümüdür. Toplumsal dev-

⁷ Trotsky, Leon, **History of The Russian Revolution**, Translated from The Russian by Max Eastman, Vol I, London, 1932, s. 222.

*Devrimci durumların belirleyici özelliği, aslında farklı sınıf ve grupların ittifakından oluşan ve iki veya daha çok eşzamanlı blok olasılığına izin veren, çoklu egemenliktir. Nitekim, rekabet eden, çarpışan, güçlü, karşılıklı dışlayıcı talepleri olan bu iktidar odaklarından birinin, tek egemen bir iktidar olarak hükümetin denetimini kazanmasıyla devrimci durum sona erer.

⁸ Tilly, Charles, **From Mobilization To Revolution**, Random House, New York, 1978, s. 191.

rimler, tabandan gelen sınıf temelli ayaklanmalar aracılığıyla başarılı veya bir ölçüde onlarca taşınır. Toplumsal devrimlere özgü olan, temel değişimlerin toplumsal ve siyasî yapıda karşılıklı olarak pekiştirici bir biçimde birlikte meydana gelmesidir⁹.

“Devrimler, büyük ölçekli, şiddetli ve hızlı bir sosyal değişim şeklidir. Devrimler, ayrıca yeni veya en azından yenilenmiş bir sosyal düzendeki bir değerler manzumesini temsil girişimleridir. Çünkü bu düşünceler, nisbeten küçük bir grup seçkinlerce karmaşık bir şekilde dile getirilir. Devrimler, şimdiye kadar bu seçkinler tarafından iktidarın fiilen ele geçirilmesiyle açıklanmıştır... Halkın bu büyük kısmı için devrimcilerin açıkladığı amaçlar, mevcut sosyal düzenlemelerin olduğundan çok daha çarpıcı olarak onların çıkarlarını muhtemelen destekleyecek görünür... Bundan dolayı 20. yüzyılda meydana gelmiş olan devrimlerin, nüfusun büyük bir kısmının görüş noktasından büyük ölçekli bir kargaşanın –hepsinin üzerinde askerî bir yenilgi ve istila koşulları- zaten mevcut olduğu koşullarda ortaya çıkmış olması, şaşırtıcı değildir”¹⁰.

Devrimi devrim yapan niteliklerden bir diğeri de devletteki bu iktidar değişikliğinin, iktidardaki eski yönetici seçkinlerin, devletin içinden yeni başka seçkinlerle değiştirilmesini de getirmesidir. Bu iktidar değişikliği, iktidarda olan yöneticilerin sadece şahıs olarak değişmesi şeklinde değil, çoğu zaman devletin niteliğinin, yani rejimin değişmesi şeklinde tezahür eder. İngiliz Devrimi’nde *I. Charles* ve bakanları, o zamana kadar onlara itaat eden uyrukları tarafından devrilmişti. Monarşi, yerini cumhuriyete (*Commonwealth*) bırakmıştı. Yabancılar, İngiliz Devrimi’ne ne yardım etmişler, ne de kışkırtmışlardı. Fransa’da devrim, krallık iktidarını devirip, cumhuriyet kurmuştu. Yabancılar, *XVI. Louis* saltanatının restorasyonuna uğraşmışlardı. Rus Devrimi, Çarlık Rusyası’ni tasfiye ederek, yeni devleti cumhuriyet olarak kurmuştu. Çar *II. Nicolas*’ın ordusu Almanlara yenilmeseydi, belki devrimin olmayacak olması, yabancı sorunu açısından Rus Devrimi’ni karmaşık yapar. Devrimdeki Alman rolü, devrimin nedenlerinden biri olmak yerine, devrimci durumu hazırlayan olaylardan biri olarak görülmelidir.

II. DEVRİM VE ŞİDDET

İnsanlık tarihi, uyrukların şiddetli kırgınlıklarıyla doludur. Huzurlu dönemler karşısında şiddetli karışıklık yılları hiç de az sayılmaz. Pek çok top-

⁹ Skocpol, Theda, **Devletler ve Toplumsal Devrimler**, Çev. S. E. Türközü, İmge Kitabevi, 2004, Ankara, s. 26

¹⁰ Dunn, John, **Modern Revolutions**, Cambridge, University Press, Cambridge, 1989, s. 13

lu* şiddet siyasî hayatta önemli etkiler bırakmadan geçse de, bunların bir kısmı gerek insan yaşamı gerekse siyasî kurumlar için çok yıkıcı etkilerde bulunur.

Toplumsal düzeni toplu şiddetle bozmak yöneliminde cevap aranan sorular, üç temel soru şeklinde sorulabilir: 1. Toplu şiddet potansiyelinin psikolojik ve sosyal kaynakları nelerdir? 2. Bu şiddet potansiyelinin siyasî sisteme odaklanma boyutunu ne belirler? 3. Siyasî şiddetin, biçimi, büyüklüğü ve sonuçlarını hangi koşullar etkiler?

Toplu şiddet potansiyeli, bir toplumun üyeleri arasındaki paylaşılan hoşnutsuzluğun boyut ve yoğunluğunun bir fonksiyonudur. Siyasî şiddet potansiyeli ise böyle bir hoşnutsuzluktan siyasî sistem ve unsurlarının suçlanması derecesinin bir fonksiyonudur.

Devrim kuramı, genellikle devrimin önkoşulları ile devrimin çıkışı arasındaki ilişkileri belirlemekle uğraşır. Siyasî şiddet, gerçekten çok kapsamlı bir olgudur. Burada iki çözümleme düzeyini ortaya koyabiliriz: İlki, siyasî şiddetin veri bir toplumda belirli bir zamanda muhtemel olup olmadığının araştırılması olan küçük ölçekli çözümleme düzeyidir. İkincisi ise gerek şiddetin ortaya çıkış biçimini, gerekse boyutunu belirlemek olan daha büyük ölçekli çözümleme düzeyidir. Eğer söz konusu ilgi, siyasî şiddetin siyasî sistem üzerinde yaptığı etkiler üzerinde ise araştırma şiddetin türü ve büyüklüğüne yönelir. Böyle değil de, söz konusu ilgi, siyasî şiddetin ahlâkî yönüne ise bu kez şiddetin hem insanî ve maddî kayıpları, hem de sonuçta şiddetin büyüklüğünün belirleyicileri araştırılır.

Siyasî şiddet, bir toplumda siyasî rejime (kurumlara, görevlilere, politikalara ve rakip siyasî gruplara) karşı olan bütün toplu saldırıları ifade eder. Bu kavram, ortak özellikleri olan belirli olaylar grubuna karşılık gelir. Bu ortak özellik, ya fiilen şiddet kullanımı ya da şiddet tehdididir. Fakat bu kavramı açıklamak için sadece bu özellik (şiddet) yeterli değildir. Siyasî şiddet kavramı, şiddet yoluyla gerçekleştirilen köklü sosyal ve siyasî bir değişim olarak tanımlanılan devrimi de kapsar. Siyasî şiddet kavramı, ayrıca isyanları, başkaldırıları, askerî müdahaleleri, gerilla savaşlarını da içine alır. Siyasî şiddet, siyasî düzen içinde veya dışında belirli amaçlara ulaşmak için herhangi bir taraf veya kurum tarafından güç yoluyla ya şiddetin kullanılmasını ya da şiddetin tehdidini içerir. Bu tanım, siyasî şiddetin istenmez bir şey olduğu önyargısı üzerine kurulu değildir.

* *collective*

Belirli siyasî şiddet eylemleri, devlet tarafından zor anlamında şiddet kullanımında olduğu gibi, bir gözlemcinin görüş noktasından iyi, kötü veya yansız olabilir. Siyasî şiddete katılanlar ya siyasî talepleri ifade etmenin ya da istenmeyen politikalara karşı koymanın bir aracı olarak onu değerlendirilebilirler. Sınırlı şiddet, talepleri dile getirmek için başka araçlar yetersiz olduğunda, özellikle toplumsal hoşnutsuzlukların ifadesi olarak gerek siyasî bir sistem için gerekse yöneticiler için yararlı da olabilir. Fakat, yoğun şiddetin yıkıcı olduğu gözleminde bulunmak, ahlâkî bir yargıda bulunmak demek değildir. Hatta, siyasî şiddetin değerli görüldüğü bir durum için bile, şunları belirtebiliriz: Siyasî şiddetin büyüklüğü arttıkça, siyasî sistemin başka işlevlerini yerine getirmesi çok daha etkisizleşir. Şiddetin, genelde insanları ve malları tükettiği söylenebilir. Onları çoğalttığı ise nadirdir.

Siyasî şiddet, toplum üyelerinin toplam doyumunu (mutluluğunu) artırabilir: Şiddeti ve onun doğrudan etkilerini, tükettiği insan ve madde kaynaklarından çok daha değerli gören toplumlarda bu doğru olabilir. Şiddet, Amerikan sözde düzen koruyucu (*vigilante*) hareketinde olduğu gibi, popüler olarak onaylanmış düzenleyici bir fonksiyona hizmet ettiğinde de, doğru olabilir¹¹. Bu tipten bir varsayım ilişkisi, Şekil A'da şematik olarak gösterilmiştir. Büyük boyutlu bir şiddetin, en azından kısa dönemde yarattığından daha fazla yıkacağı muhtemeldir. Bununla birlikte, zaman boyutu hesaba katıldığında yoğun siyasî şiddet, uzun dönemde çıktıkları artırma yönünde yöneticileri uyarmasından veya toplam doyumunu artıran bir şekilde toplumu yeniden yapılandırmasından dolayı iyi sonuçlara sahip olabilir. Şekil B, bu türden bir ilişkiyi gösterir.

Siyasî şiddet eylemleri, kuram açısından iki anlamda siyasî sistem için bir tehdit oluşturur. İlki, siyaset kuramında devlete atfedilen güç tekeline meydan okumalarıdır. İkincisi ise fonksiyonel bakımdan normal siyasî sürece zarar verirler ve bu şiddet yoğun olduğunda da onu yıkarlar. Bu bağlamda, devletin uygulamadığı toplu şiddet*, siyaset bilimi için iki temel soruyu ortaya koyar: İlki, hangi kaynaklardan ve hangi süreçlerden doğar. İkincisi, toplumsal ve siyasî düzeni nasıl etkiler?

¹¹ Gurr, Ted Robert, **Why Men Rebel**, Princeton University Press, New Jersey, 1971, s. 4.

* *collective nonauthoritative violence*

Çatışma (şiddeti de içerir), siyaset biliminin merkezî kavramı olarak da görülebilir. Nieberg, devletin olmayan (*nonauthoritative*) şiddetin ve onun kullanılması tehdidinin pozitif fonksiyonlarını toplumsal değişimin bir aracı olarak vurgular¹². Nitekim, siyasî şiddet yoluyla hükümetleri düşürme girişimleri, hiç de az değildir. Tarih, iç savaşlar, isyanlar, devrimler ve askerî müdahalelerle doludur. Toplumsal düzensizlik gibi görünen bu olgular, başka bir yönden siyasî şiddetin bazen yeni ve çok daha yetkin siyasî toplumların yaratılmasına öncülük ettiği şeklinde de değerlendirilir. Nitekim, Amerikan, Fransız, Türk, Meksika ve Rus devrimleri, sonuçları açısından farklı şekillerde siyasî şiddetin yararına kanıt olabilir¹³. Burada, geleneksel toplumlarda yönetimlerin tiranlaşmasının önlenmesi açısından direnme hakkı olarak bir siyasî şiddet türü olan isyanların yararı da örnek verilebilir. Bu olgu, çok zaman sadece ahlâkî bir güvence düzeyinde kalmış olsa da siyasî şiddetin yararı bağlamında anlamlıdır. Bir isyanın bu anlamdaki ahlâkî değeri nasıl inkâr edilebilir?

İnsanlar, şiddete başvururlar. Bazen, bu şiddet bir suç olarak belirir. Bu şiddet, ilgilendiğimiz şiddet değildir. Burada anılan şiddet, önceki bütün araçlar tüketildikten sonra adalet hakkını savunmak için başvuru araçtır. Şiddetin bu biçimi, belki tuhaf görülse de, aslında akıl ve adalete olan bağlılıktır. Uygarlık, zoru (gücü) son başvuruya indirgemek girişiminden başka bir şey değildir. Bütün devrimci davranış şiddetlidir, ama her şiddetli davranış devrimci değildir. Yağma gibi, dağınık, yerel ve merkezî olmayan şiddet, bir ülkenin seçkinlerine devrimi engellemek bakımından reform gereğini bildirebilir. Şiddet, bir devrim için gerekli koşul olsa bile, yeterli bir koşul değildir. Bir şiddetin devrimci olarak nitelendirilebilmesi için merkezîleşmiş olması zorunludur. Siyasî ve idarî iktidarın merkezî organlarına saldırarak ve onları yenmek zorundadır. Şiddet, merkezî otoritelere kısmen protestoyu bildirmek işlevine de sahiptir.

Savaş ve devrim olarak bilinen şiddet biçimleri arasındaki farkı ortaya koymak için referans noktası olarak toplumsal sistemi kullanabiliriz: Devrimler, sistem içinde olurken, savaşlar sistemler arasındadır¹⁴.

“... savaş ve devrim etkileşimi, bunların karşılıklılığı ve karşılıklı bağımlılığı sürekli olarak artmaktadır ve ilişkideki vurgu daha çok savaştan devrime kaymaktadır. Savaşlar ve devrimlerin bu bağıntısı, el-

¹² Nieburg, H. L., “The Threat of Violence and Social Change”, *American Political Science Review*, LVI (December 1962), 865-873.

¹³ Gurr, s. 3.

¹⁴ Johnson, Chalmers, *Revolutionary Change*, Stanford University Press, California, 1982, s. 14.

bette öyle yeni bir olgu değildir. Devrimlerin kendisi kadar eskidir: Ya Amerikan Devrimi'nde olduğu gibi bir kurtuluş savaşı ile öncelenmiş ve eşlik edilmiştir ya da Fransız Devrimi'nde olduğu gibi savunma ve saldırı savaşlarına götürmüştür¹⁵.

"... yakın ilişkilerine rağmen, kuramda ve uygulamada savaş ile devrim arasındaki farkı ortaya koymak gereklidir. Devrim ve savaşın şiddet alanı dışında kavranabilir olmadığı yalın gerçeği, bunların her ikisini bütün diğer siyasî olgulardan ayrı tutmanın yeterli olduğunu belirtmekle çözülemez. Savaşların neden çok kolayca devrimlere dönüştüğü ve devrimlerin neden savaşları salıvermek gibi uğursuz bir yönetim gösterdiğinin tek nedeninin, şiddetin her ikisinin bir çeşit ortak paydası olduğunu inkâr etmek zordur"¹⁶.

Devrim, nefret edilen toplumsal bir sistemin sonunu getirmeyi amaçlayan bir şiddet biçimidir. Şiddetin kullanımı veya tehdidi olmaksızın bir toplumda meydana gelen değişimler, devrimci değildir. Bu tür bir değişim, insanlar tarafından aslında devrimci şiddetin kullanımına tercih edilir. Toplumsallaşmış insanlar, son bir başvuru olmasının dışında, normalde şiddete başvurmazlar. Devrimci şiddet eylemleri, uygunsuz veya Don Kışotvari olduklarında toplumun diğer üyelerinden destek görmezler. Sistemin sonunu hazırlayacakları yerde, suç ve cinnet eylemlerine dönerler. Başkaldırı eylemleri, yasadışılığa verilen toplu desteğin kendisinin baskı ürünü olmaması boyutunda basit suçlardan ayrılır. Bundan dolayı devrimciler, kurulu düzene karşı çıktıklarında ve sistemin diğer üyeleri de savaşın dönüşünü kabul ettiklerinde, toplumun kendisi savaştan daha kötü bir duruma düşer. Savaşın geri dönüşü pahasına da olsa, daha iyi bir toplum arzusu artık yaygın bir istektir. Gerçek bir devrim, ne bir suç ne bir cinnettir: Her şey başarısız kaldığında ve devrim düşüncesi bu toplumsal başarısızlık algılamasına dayandığında, sistemi değiştirmek için şiddetin benimsenmesidir¹⁷.

Şiddetsiz devrim olasılığı konusunda *Lenin*'in sözlerini aktarabiliriz:

"Sosyalizm, uluslara karşı şiddete karşıdır. Bu, tartışılmaz. Fakat, sosyalizm, genelde insanlara karşı şiddete karşıdır... Böyle olmakla birlikte, hiç kimse bundan sosyalizmin devrimci şiddete karşı olduğu sonucunu çıkarmamalıdır. Bundan dolayı, gerici olan devrimci şiddetten ayıran koşulları incelemeksizin, genelde şiddet hakkında konuşmak, devrimi red-

¹⁵ Arendt, Hannah, *On Revolution*, The Viking Press, New York, 1965, s. 7.

¹⁶ Arendt, *On Revolution*, s. 9.

¹⁷ Johnson, s. 13.

deden küçük burjuvazi olmak demektir. Veya başka türlü, safsatlarla kolayca kendini ve başkalarını kandırmak demektir”¹⁸.

Şiddeti, devrimin hiç de vazgeçilmez bir unsuru olarak düşünmeyenler de vardır. Nitekim, bazı devrimlerin şiddetsiz (*nonviolent*) devrimler olarak nitelendirilmesi bu anlayıştan doğar. Aslında bu şiddetsiz devrim kavramı, şiddetsiz bir devrime işaret etmek yerine, devrimci bir stratejinin adı olarak düşünülmelidir. Ayrıca, oluk gibi kan akmadan meydana gelen pek çok devrim örneği de bilinen bir gerçektir. Özellikle, 1989 yılında Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Bulgaristan ve Doğu Almanya’daki komünist rejimleri düşüren ayaklanmalar büyük ölçüde barışçıydı¹⁹. Ama şiddet kullanılmamış olsa da şiddet tehdidinin ortada olduğu bilinen bir gerçektir.

III. SİYASET FELSEFESİ VE ŞİDDET

Genelde siyaset kuramı, şiddet ve devrim üzerine çok şey söylemez. Her ikisi de siyasetin başarısızlığının işaretleri olarak görülür. Bunun için de siyaset kuramcısının ilgi sırasının dışında kalır. Siyaset kuramı açısından toplu siyasî şiddet, genelde bir kargaşa ve savaş halidir. Gerçekten de bir toplumda siyasetin varlığı, işleyen bir kamu düzeninin varlığı demektir. İççe girmiş yuvarlaklar biçiminde geometrik bir çizim ile gösterilen hükümet<devlet<siyaset<toplum sıralaması²⁰, siyasetin olduğu yeri çok iyi belirler. Siyaset kelimesi, basitçe toplumsal bir örgütlenmede şiddet kullanımını en aza indirmek ve düzene sokmakla bağlantılı görülür.

Easton, siyasî bir sistemi, “değer dağıtımını emredici yoldan bir toplumun tümü için gerçekleştiren bir sistem”²¹ olarak tanımlar. Kamu siyaseti ve bunu etkilemek üzere girişilen eylemler siyasetin özünü oluşturur. Siyaseti tanımlayan önemli bir kavram, otoritedir. Toplumda değer dağıtımını, çeşitli mekanizmalarla sağlar. İktisadî süreç, sosyal statü, sınıf, eğitim, din gibi bütün yapılar, değer yaratan ve üreten süreçlerdir. Bu dağıtım süreçlerinin kendilerine özgü dağıtım kuralları vardır. Ancak, hiçbirisinde otorite (emredicilik) vasfı yoktur. Otorite, meşru iktidarın sahip olduğu emretme yeteneğidir²².

¹⁸ Lenin’den (Selected Works, New York, 1934-38, 7: 175) aktaran: Johnson, s. 12.

¹⁹ Katz, Mark N., *Revolutions and Revolutionary Waves*, St. Martin’s Press, New York, 1997, s. 2.

²⁰ Lipson, Leslie, *Politika Biliminin Temel Sorunları*, Çev.: T. Karamustafaoğlu, Birlik Yayıncılık, Ankara, 1986, s. 66.

²¹ Tekeli, Şirin, *David Easton’ın Siyaset Teorisine Katkısı Üzerine Bir İnceleme*, Güryay Matbaacılık, İstanbul, 1976, s.111.

²² Tekeli, s. 135.

Siyaset, bir iktidar mücadelesidir. Fakat, bu çatışma ve mücadelenin asgarî bir anlaşma temeli üzerinde işlemesi gereklidir. Bu asgarî temel, toplumsal barış ve düzendir:

“Belli davranış kurallarından meydana gelen kamu düzeni siyasî mücadelenin çerçevesini teşkil eder. Çatışmaya bir sınır çizilmediği takdirde, bunun kargaşaya, anarşiye ve iç savaşa dönüşmesi kaçınılmazdır. Sosyal ve ekonomik düzenin değiştirilmesi çabalarının da gene barışçı metodlarla yürütülmesi gerekir. Toplumdaki gruplar ve sınıflar arasındaki siyasî mücadelenin çeşitli yolları ve yöntemi vardır. Ancak, kaba kuvvet ve şiddet bunlar arasına giremez. Şiddetin ve silâhli çatışmanın baş gösterdiği yerde siyaset biter ve savaş başlar”²³.

Şiddet, klâsik siyaset felsefesi açısından değerlendirildiğinde, aslında bunun siyasî düzensizlikle birlikte düşünüldüğü görülür. Özellikle modern doğal hukuk felsefecileri, “şiddet, toplumun doyumunu (mutluluğunu) artırabilir” önermesine yabancıdırlar. Onlar için şiddet ve çatışma, devlet durumunun karşısında olan, devletsiz bir durum, yani bir karışıklık (anarşi) demektir. Nitekim, direnme hakkının tanınmasında oldukça idareli davranmışlardır. Bu, asla daha ileri toplumsal ve siyasî bir düzen için değil, tiranlaşmış yönetimlerden kurtulmak, yani düzenin yeniden onarılması için öngörülmüştür.

Hobbes için devlet (toplum), şiddeti yenme durumudur. Buradan hareketle devletsiz (toplumsuz) bir durumda, insanın nasıl yaşadığı kurgusunu “doğa hâli” olarak anlatır: İnsanların doğaya göre eşit olduklarını, doğanın insanları beden ve zihin yeteneklerinde öyle eşit yarattığını belirtir. “Bu yetenek eşitliğinden, amaçlarımıza ulaşmadaki ümit eşitliği doğar. Bundan dolayı herhangi iki insan, aynı şeyi istediğinde, her ikisi de ona sahip olmayacağından, düşman olurlar ve amaçları yolunda (bu, esas olarak kendilerini koruma bazen de kendi zevkleridir), bir diğerini yok etmeye veya boyun eğdirmeye çalışırlar”²⁴. “Bu durumda, insanın doğasında başlıca üç kavga nedeni vardır: İlki, rekabet; ikincisi, güvensizlik; üçüncüsü ise şandır”. Buradan açıktır ki, insanların hepsini korku içinde tutacak ortak bir iktidar olmaksızın insanların yaşadığı zaman boyunca, insanlar savaş olarak adlandırılan o durumdadırlar. Böyle bir savaş, her insanın her insana karşı olan savaşdır”²⁵.

²³ Kapani, Münci, **Politika Bilimine Giriş**, A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1975, s. 3.

²⁴ Hobbes, Thomas, **Leviathan**, Edited by C. B. Macpherson, Penguin Books, New York, 1984, s. 184, (Part I, Chap. 13). Eserin Türkçe çevirisi için bkz: **Leviathan**, Çev.: Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993.

²⁵ Hobbes, s. 184, (Part I, Chap. 13).

“Böyle bir durumda, çalışmak için hiç yer yoktur. Çünkü, çalışmanın meyvesi belirsizdir. Sonuç olarak yeryüzünün ekimi de yoktur. Ne denizcilik, ne deniz yoluyla ithal edilen malların kullanımı söz konusudur. Geniş yapılar yoktur. Çok güç gerektiren şeyleri taşıma ve kaldırma araçları yoktur. Yeryüzünün yüzeyinin bilgisi yoktur. Zaman hesabı yoktur. Sanat yoktur. Yazı yoktur. Toplum yoktur. Ve hepsinin en kötüsü olan şiddetli ölüm korkusu ve tehlikesidir. Ve insanın yaşamı, yalnız, yoksul, iğrenç, vahşi ve kısadır”²⁶.

Doğa halinde olmayan işbirliği ve işbölümünün meyvelerini toplamak için insan, şiddeti terk etmek zorundadır. Şiddet, doğa halini niteler. İşte, insanların hepsini korku içinde tutacak ortak iktidar ile, yani devlet (*Leviathan*) ile doğa hali (savaş / şiddet hali) aşılr.

Hobbes, yetkin bir iktidarın paylaşılan beklentiler için bir temel yarattığını düşünmede yanılmış olabilir. Fakat, düzen ve şiddetin, toplum ve anarşinin birbirine bağlılığını kavramış olması, devrim sosyolojisinin temel önermelerinden biridir. *Hobbes*'un dehası, düzenin varlığının zorluklarını kavraması ve düzen sorunu üzerine düşünmesiydi. Elbette *Hobbes*, bu sorunu kavrayan ilk kuramcı değildi. Batı siyaset felsefesinin köklerinde, “güç, hakkı yaratır” argümanına karşı olanlar ile insanın zora olan ilkel bağlılığına karşı çıkanların tepkisi vardır.

Şiddetin denetim altına alınması örneği olarak devlet, *Weber*'de de karşımıza çıkar. *Weber*, “devlet nedir?” diye sorduktan sonra devletin sosyolojik olarak amaçları bakımından tanımlanamayacağını belirtir. Devlet olarak adlandırılan siyasî birliklere özgü ve münhasır, herhangi bir görev yoktur, der. Modern devlet, sosyolojik olarak kendine özgü araçlar bakımından ancak tanımlanabilir: Bu, fizikî güç kullanımıdır. *Troçki*'den, “Her devlet, güç üzerine kuruludur” sözünü aktarır ve ekler:

“Şiddet kullanımını bilmeyen sosyal kurumlar mevcut olmasaydı, o zaman devlet kavramı ortadan kalkmış olacak ve anarşi –bu kelimenin özgül anlamında- olarak adlandırılan bir durum doğacaktı. Elbette, güç* kesinlikle devletin normal ve tek aracı değildir –bunu hiç kimse söylemez-, fakat güç, devlete özgü bir araçtır. Bugün devlet ile şiddet arasındaki ilişki, özellikle içeriden olan bir ilişkidir. Geçmişte klanlarla başlayan çoğu çeşitli kurumlar, fizikî güç kullanımını oldukça normal gördüler. Bununla birlikte bugün devlet, bir ülkede fizikî gücün meşru kullanım tekeli (başarıyla) uygulayan bir insan topluluğuna denir...

²⁶ *Hobbes*, s. 186, (Part I, Chap. 13).

* *force* / zor

Özellikle, şimdiki zamanda fizikî güç kullanma hakkı, sadece devletin izin verdiği boyutta diğer kurumlara ve bireylere bırakılabilir. Devlet, şiddet kullanma hakkının biricik kaynağıdır. Bundan dolayı bizler için “siyaset”, ya iktidarı paylaşmak mücadelesi ya da iktidar dağılımını – devletler arasında veya devletin içinde gruplar arasında- etkilemek mücadelesi demektir”²⁷.

Weber'e göre devlet, kendini önceleyen siyasî kurumlar gibi, insanlara egemen olan insanların bir ilişkisidir. Bu ilişki, meşru (yani, meşru olarak düşünülen şiddet) şiddet araçlarıyla desteklenen bir ilişkidir. Devlet, eğer var olacaksa, yönetilenler otoriteye itaat etmek zorundadırlar. Burada, “İnsanlar neden ve ne zaman itaat ederler”? diye sorar. İlke olarak egemenliğin üç iç haklılaştırması olduğuna işaret ederek, bu üç saf meşruluk kaynağının, gelenek, karizma ve hukuk olduğunu belirtir²⁸.

Meşruluk krizi ve hükümet güçlerine başkaldırı ile başlayan, şiddet ve çoklu egemenlikle tanımladığımız devrimci durum, *Weber* için, kendisinin de belirttiği gibi devletsiz bir durum, bir anarşidir.

IV. SİYASİ ŞİDDETİN SINIFLANDIRILMASI

Siyasî şiddet biçimleri, basit nitelikli oluşumlar değildir. Bir toplum, değişik şiddet biçimlerini tecrübe edebilir: Bunlar, devrim yerine isyan, askerî müdahale yerine devrim, isyan yerine askerî müdahale olabilir. Bağımlı değişkenler olarak şiddet biçimleri hakkındaki varsayımlar, ister istemez yoksunluk ve şiddetin büyüklüğü hakkındaki varsayımlardan farklıdır. Bu varsayımlar, katı bir birliktelik yerine olasılık bakımından (x büyüdükçe, y çok daha muhtemeldir şeklinde) açıklanır. Siyasî şiddet biçimlerinin, genel bir kuram içinde nasıl açıklanacağı önemli bir sorundur.

Çok farklı siyasî şiddet sınıflandırmaları vardır. Bu sınıflandırmalar, değerlendirilen dönem ve ülkeler değişse de, esasen aynı sonuçlara ulaşır. Kargaşa* ile adlandırılan sınıf, başkaldırı** ve gösteriler gibi genellikle ani çatışmalarla tarif edilir. Kargaşa, yoğun çatışma ve çok daha örgütlü olması ile tanımlanan devrimci sınıftan oldukça farklıdır. Bu devrimci sınıfın, bazı analizlerde ayrı sınıflarda gösterilen iki şekli vardır. İlki, sivil (*civil*) savaşı, gerilla savaşı ve bazı askerî müdahaleleri kapsayan iç savaştır. İkincisi ise

²⁷ Gerth, H. H. ve Mills, C. Wright (Çeviren ve Derleyenler), *From Max Weber: Essays in Sociology*, Oxford University Press, New York, 1975, s. 78.

²⁸ *From Max Weber: Essays in Sociology*, s. 79

* *turmoil* / karışıklık

** *riots*

pek çok askerî müdahale ve isyanı içine alan komplodur. Bu sınıflandırılan çeşitler, mutlak olarak ayrı tipler değildir. Genel bir analiz düzeyi olarak düşünülürse, siyasî şiddet görece türdeş bir evren olarak görülmelidir. Bununla birlikte bu evren içinde bazı şiddet tipleri, birlikte meydana gelmeye eğilimlidir. Yine, bazı tiplerin ortaya çıkışı, başka tiplerin ortaya çıkışını engellemeye eğilimlidir. Kargaşa ve devrim arasındaki temel ayrım, örgütlenme derecesi ve şiddetin odağıdır. Devrimci boyutun, iç savaş ve komplo türleri arasındaki başlıca fark, ölçek farkıdır. Siyasî şiddetin bu üç sınıfının genel bir tanımı²⁹, aşağıda verilmiştir:

Kargaşa: Önemli bir halk katılımının olduğu, nisbeten örgütsüz ve ani olarak ortaya çıkan siyasî şiddettir. Şiddetli siyasî grevler, başkaldırı, siyasî çatışmalar ve yerel isyanlar bunun örnekleridir.

Kompla*: Sınırlı katılımı gerçekleştiren oldukça örgütlü olan siyasî şiddettir. Örgütlü siyasî suikastları, küçük ölçekli terörizmi, küçük ölçekli gerilla savaşlarını, askerî müdahaleleri ve ayaklanmaları içerir.

İç savaş:** Yaygın şiddetle birlikte olan, rejimi devirmeye veya devleti dağıtmaya tasarlanmış, geniş çaplı halk katılımıyla meydana gelen oldukça örgütlü bir siyasî şiddettir. Büyük ölçekli terörizm, gerilla savaşları, sivil savaşlar ve devrimler bu sınıfa girerler.

Başkaldırı, terörizm, gerilla savaşı ve askerî müdahale gibi bir tür yaygın siyasî şiddeti tecrübe eden ülkelerin, siyasî şiddetin başka türlerini tecrübe etmelerinin oldukça muhtemel olduğu belirtilmelidir.

V. DEVRİM VE İSYAN

İsyan ile devrimi farklılaştıran özellik ve süreçler, kuramın üzerinde durduğu bir konudur. Bu farkların, öncelikle bir tür farkı değil bir derece farkı olduğu belirtilmelidir. İsyan*** kelimesinde ilk fark edilen husus, isyanın olumsuz bir değer yüklemeye anılmasıdır. Yani, bu kavramda bir gayri-meşruluk göndermesinin bulunmasıdır. Nitekim monarklar, vassallarının silahlı başkaldırılarından söz ettiklerinde bu kavramı kullanmışlardır. Aynı şekilde, aristokratik lordlar da köylülerinin başkaldırı veya protestolarını konuştuklarında yine isyan kelimesine başvurmuşlardır. Bu şekildeki isyanların amacı, çoğu kez bir sosyal grubun önceki durumunun veya hü-

²⁹ Gurr, s. 11.

* *conspiracy*

** *internal war*

*** *revolt / rebellion / ayaklanma*

kümdarlarla uyrukları arasında daha önceki bir ilişkinin restorasyonu olmuştur. Ayaklanmayı başlatanlar, çıkarlarına uygun gördükleri düzenin kaybedilmesi sonrasında onu yeniden kurmaya çalışmışlardır.

Fransa Kralı XVI. Louis'nin 14 Temmuz 1789 gecesi Paris'inde *Bastille*'in düşüşünü, mahkumların kurtuluşunu ve halkın saldırısı önünde kraliyet birliklerinin dağılışı Dük *La Rochefoucauld*'dan * öğrendiğinde kral ile dük arasındaki konuşma ünlüdür. Kralın "Tanrım. Bu bir isyandır" diye bağırdığında, dükün onu "Hayır, Efendim. Bu bir devrimdir" diye düzelttiği söylenir³⁰. Bu konuşma, bazı önemli soruları akla getirir. *La Rochefoucauld*, isyan ile devrim arasındaki farkı nasıl bilebildi? Her birinin ayrıca özellikleri nelerdir? Eğer kral ve dükü ile birlikte pencerede duruyor olsaydık, düke katılacak mıydık?

Gerçekten de Dük'ün bu sözleri, isyan ile devrim ayrımının klâsik söylemi olmuştur. *Thomas Meadows*'un, Çin'deki siyasî şiddeti çözümlerken, 1854'de Çinlileri yeryüzünün hem en isyancı hem de en az devrimci halkı olarak nitelmesi, bu klâsik ayrımı kalıcı hale getirmiştir³¹. Gerek *La Rochefoucauld* gerekse *Medows* için söz konusu olan bu isyan ve devrim ayrılığı, bugün de belirli bir karışıklığın konusudur. Nitekim, *Castro*'nun Küba'da iktidarı ele geçirmesi devrim diye adlandırırken, 19. yüzyılın (1850-1864) yaygın Çin köylü savaşları ** isyan olarak anılır. 1956 Budapeşte başkaldırısı, ya Macar Ayaklanması ya da Macar Devrimi olarak adlandırılır. Birkaç örneği daha şöyle sıralayabiliriz: 1857 Hint İsyanı, Paris Komünü, Amerikan İç Savaşı, Yunan İsyanı gibi.

İsyan ile devrim arasındaki klâsik ayrım için *Arendt*'ten başlayabiliriz:

"Orta çağ ve orta çağ sonrası kuramın, meşru isyanları, kurulu iktidara karşı başkaldırıcı, açıkça karşı koyma ve itaatsizliği bildiği bir gerçektir. Fakat, böyle isyanların amacı, iktidara veya öyle şeylerin kurulu düzenine bir meydan okuma değildi. Bu, genellikle iktidarda olmak durumunda olan kişiyi değiştirmek sorunuydu. İktidarı gasp edenin meşru bir kralla değiştirilmesi veya iktidarını kötüye kullanmış bir tiranın yasal bir hükümdarla değiştirilmesi demektir. Bundan dolayı, halkın onları yönetmemesi gerekenlere karar vermek hakkına sahip olduğu kabul edilirken, kimlerin yönetmesi gerektiğini belirlemeleri asla kabul edilmedi. Hatta, halkın kendi kendisinin yöneticileri olma hakkı veya hü-

* *the Duc de La Rochefoucauld-Liancourt*

³⁰ Arendt, *On Revolution*, s. 41; Kimmel, Michael S., *Revolution* (A Sociological Interpretation), Polity Press, Cornwall, 1990, s. 1.

³¹ Johson, s. 122.

** *Taiping İsyanı*

kümet işleri için kendi sıralarından kişileri atamak hakkı çok daha az duyuldu.”³²

Bu alıntı, isyanın en açık anlamını ortaya koyar. Siyasî ilkeler, başkaldıranların eylemlerini biçimlendirir. Oysa isyanlar, temel ilkeler üzerindeki tartışmadan çıkmazlar. İsyancılar, toplumun nasıl yönetilmesi gerektiğini bilirler. Toplum, gerek iktidarı zorla ele geçiren gaspçı öncesindeki, gerekse iktidarı kötüye kullanan tiran öncesindeki yönetimin ne olduğunun farkındadır. İsyan, belirli bir sosyal düzeni korumak için ortak değerleri çiğneyen bir veya birkaç kişinin o toplumdaki kesilip atılmasını amaçlar. Böyle olduğu için bir tür sosyal ameliyattır:

“... yerleşik bir krallıkta yöneten bir kral... yasalarına göre yönetmeyi bırakır bırakmaz bir Tiran olarak bozulur... Bundan dolayı tiran olmayan veya yeminlerinden dönmeyen bütün krallar, yasalarının sınırları ile kendilerini bağlamaktan hoşnut olacaktırlar. Onları aksine ikna edenler, hem ortak iyiliğe hem onlara karşı olan yılan ve belâlardır. Eşyanın doğasını iyi anlamış bir kral, kral ile tiran arasındaki farkın şunlardan ibaret olduğunu kavrar: Biri, yasaları, iktidarının sınırları, kamunun iyiliği ve hükümetinin amacı yapar. Ötekisi ise kendi iradesi ve tutkularına bütün yolları açar”³³.

“Halk, çoğu zaman tiranlığın sınırsız iradesine terk edildiğinde veya yönetenler, iktidarlarını kullanmada aşırıya gittiklerinde ve bu iktidarlarını halklarının mülklerini korumak yerine yıkımı için kullandıklarında, karşı konulmak durumunda kalmazlar mı?”³⁴

“Her kim haksız güç kullanırsa ve toplumda yasadışı güç kullanımını kim yaparsa, bu gücü kendilerine karşı kullandıkları ile kendisini savaş haline koyar. Bu durumda bütün bağlar çözülür, bütün diğer haklar durur ve herkes kendini savunmak ve saldırganı direnmek hakkına sahiptir”³⁵.

³² Arendt, *On Revolution*, s. 33.

³³ Locke, John, *Two Treatises of Government*, Cambridge University Press, New York, 1965, s. 448 (Book II, Chap., XVIII., 201).

³⁴ Locke, s. 466 (Book II, Chap., XVIII., 229).

³⁵ Locke, s. 467 (Book II, Chap., XVIII., 232). Bu dipnotun devamı: “Bunu, Barclay’ın ... kendisinin bile itiraf etmek zorunda kaldığı çok açıktır: Bazı örneklerde halk için krallarına direnmek yasaldır. Bir başka bölümde de İlahî Yasa’nın isyanın bütün çeşitlerini halka kapattığı saptırmasını yapar. Halbuki, kendi öğretisiyle bile... prenslere karşı olan bütün direnmeler, isyan değildir. Kendi sözleri buradadır: Doğanın kendilerini yaralanmaktan korumak için bütün diğer yaratıklara çok serbestçe izin vermesi demek olan güce güçle karşı koymak ortak ayrıcalığından sadece insanlar men edilmek zorunda mıdır? Yanıtlıyorum. Öz savunma doğa yasasının bir par-

Görüldüğü üzere *Locke* için söz konusu olan direnme hakkının meşruluğudur. *Locke*, bu başkaldırıyı düzen bozucu değil, aksine restorasyoncu olarak gördüğü için, kurulu güçlerin düzen karşıtı olarak gördükleri isyan ile adlandırmaz. Onun için, düzeni gerçekten bozan, yani isyan eden tirandı ve onu kovma eylemi asla isyan değildi. İsyanın, basitçe ideolojisiz olduğunu belirtebiliriz. İsyanın, eğer bir ideolojisi varsa, bunun iktidarı zorla ele geçiren (bir gaspçı) ile iktidarı kötüye kullananın (bir tiranın) ne olduğunu yönetilenlere açıklayan bir değer manzumesinin ötesinde bir şey olmadığıdır. *Locke*'da gördüğümüz gibi, bu direnme eyleminde (isyanda) olan şey, haksız iktidara karşı koymaktı. Herkesin kendini savunma hakkı ("isyan"), ne kuru bir çapulculuk, ne de kuru bir düzensizlik demektir. Şeylerin doğru düzene dönüşü.

İsyanın klâsik örneği, feodal soylulara karşı kuzey Fransa'da 1358'de ortaya çıkan ve acımasızca bastırılan köylü ayaklanmasıdır. Bu ve benzeri sonraki isyanları kıskırtan etken, seçkinlerin sisteme ihanetine inanılmasıydı. Sistemi, bozguncularından arındırmak için, yani onu yeniden rayına oturtmak için şiddete başvurulmuştu. Eski rejimi restore etmek için başkaldıran kitleler, eski değer yapısının içkin olduğu gerçeklik anlayışı içerisindeydiler. Bu köylü ayaklanmaları (*Jacqueries*), bir kral veya kilise adına o kral veya kilisenin sözde değersiz yerel güçlerine karşı yapıldı³⁶.

Arendt, kurtuluş* özlemindeki bir halkın, kör bir şiddete veya sadece bir isyana kıskırtılabileceğini ileri sürer ve bu çeşit bir davranışın, gerçek bir devrimden dikkatlice ayrılmak zorunda olduğuna işaret eder. Gerçi kurtuluş özlemi, bir devrim için bir öngereklilik olsa da, devrim ayrıca amaçla da bağlantılıdır. Devrimciler, bir gelecek ideolojisine, otoritenin temellerinin alternatif bir kavramlaştırmasına sahip olmak zorundadırlar. Bu ideoloji tek bir formu alabilir: Kurtuluş için toplumsal istek, özgürlüğün temeli olan devrim merkezî düşüncesi tarafından şekillendirildiğinde ancak devrimci-dir³⁷. "Siyasî özgürlük, genel olarak konuşulursa, hükümette katılımcı olmak hakkını ifade eder veya hiçbir şey ifade etmez"³⁸.

Cumhuriyetçiliğin ve Bonapartçılığın 1791-1815 yılları arasında köylülüğün önemli bir kesimini yanına çektiği, Kilise'nin ise birçok bölgesinde hatta devrimden önce silinip yok olduğu Fransa dışında, bugün

çasırdır. Bu, ne topluluk için ne de kralın kendisine karşı reddedilebilir" *Locke*, s. 468,469 (Book II, Chap., XVIII., 232, 233).

³⁶ Johson, s. 123.

* liberation

³⁷ Arendt'ten aktaran: Johson, s. 120.

³⁸ Arendt, *On Revolution*, s. 221.

solcu köylü kıskırtmaları olarak adlandırabileceğimiz hareketlerin görüldüğü pek az yer vardı³⁹.

Kuşkusuz köylüler, kim olduğunu bile bilmedikleri bir kral için değil, bir haberi olsa kendisine bağlı görevlilerin ve feodal beylerin yaptıkları haksızlıkları cezasız bırakmayacak olan adil bir kral ideali için başkaldırmışlarken, (bir ideal kilise için değil) genellikle bir kiliseden yana başkaldırdılar⁴⁰.

Bir isyanda, yeni bir dünya kurmanın programı olarak yeni bir ideolojinin bulunması söz konusu değildir. Bunun yerine, bir toplumda yönetenlerle yönetilenler arasında olduğu gibi, ortak bir sosyal felsefenin oldukça farklı bir yorumu mevcut olabilir.

Bir isyanın aksine, bir devrim, bir toplumsal grup veya sınıftan çok daha fazlasıyla yapılı ve çok daha tutkulu amaçları vardır. Devrimler, toplumsal yapı ve örgütlenmede çok daha somut ve kalıcı değişimlerle sonuçlanır. Muhtemelen farklı yoğunluk derecelerinde olmakla birlikte, ideoloji, siyasî rejim ve sosyo-ekonomik yapı, ondan tümüyle etkilenir. Yönetici personeldeki değişim de her bir devrime eşlik eder. Çünkü devrim, yıllar değil on yıllarca süren uzun bir süreçtir. Bu süreç boyunca, siyasî iktidar yapısında pek çok değişiklik meydana gelir⁴¹.

İdeoloji, aslında isyan ve devrim ayrımında bir işleve sahiptir. Ama böyle olsa da modern zamanların bazı başkaldırılarının, gerçekte fiilen asla mevcut olmamış toplumsal örgütlenme modellerini restore etmeyi amaçladıklarından, ideolojik isyanlar olarak ortaya çıkabildiklerine işaret edilir. Bu isyan ideolojilerinin örnekleri olarak, Amerikan İç Savaşı'ndaki Konfederasyon için başkaldırıların* ideolojisi, İspanya İç Savaşı'ndaki *Franco* güçlerinin ideolojisi ve İran'da İslâmî bir cumhuriyet kurma girişimi gösterilir⁴². Bunlar, sadece yönetimde olanların uzaklaştırılmasından daha geniş bir ölçekte değişiklikleri öngörseler de, bu örnekleri tanımlamak için önerilen kavram yine isyandır. Tarihî Avrupa anarşist hareketi, bu tipten isyana karşılık gelen ideoloji örneği olarak sunulur. Anarşizm, siyasî ve iktisadî merkezîleşmeye yönelik 18. yüzyılın ortalarında başlayan dünya çapındaki eğilime karşı adanmış bir direniş, bir protestoydu. Anarşistler, gelecek hedeflerini,

³⁹ Hobsbawm, Eric J., **Devrim Çağı: 1789-1848**, Çevirenler: J. Ergüder ve A. Şenel, V Yayınları, Ankara, 1989, s. 289.

⁴⁰ Hobsbawm, s. 290.

⁴¹ Krejci, s. 5

* *Confederate rebels*

⁴² Johson, s. 124.

idealleştirilmiş abartılı bir geçmişten almışlardı. Otoriteye değil, işbirliğine dayanan daha basit, ulus-öncesi, sanayi-öncesi yaşamı restore etmekle hızlı sosyal değişimin yarattığı gerilimlerden kurtulmayı düşünmüşlerdi. Bundan dolayı anarşist isyanlar, devrimci olmak yerine onarıcıydılar. Dolayısıyla, isyan ve devrim bağlamında bir ölçüt olarak sunulan ideoloji, modernliğin içinde beliren bazı isyanlarda görülse de, bu sorun yalnız “farklı bir dünya kurmak” tasarımı ile çözülemez. Ancak bu tasarımın içeriğini ortaya koyan, “nasıl bir dünya kurulacağı” ile ilgilidir.

Başkaldıranların ideolojisi, belirli bir sosyal sistemde önceden öngörülmemiş bir modelde toplumsal işbölümünü yeniden düzenlemeyi öngördüğünde, ancak devrim söz konusudur.

“Devrim, ne bir şiddet yoğunluğuna ne de bir kurumlar toplamına indirgenebilir. Devrim, “inşa edilmeden önce sezilip kavranan bir başka dünyaya yönelik bir projeye” (François Perroux) dayanır ve işte bu nedenle hem kolektif zihinsel tasarımları, hem de edimleri içinde çözümlenmelidir. En sıradan bakışla bile devrimci proje... “kazanılacak bir dünya” biçiminde algılanır”⁴³

Devrim, isyandan yeni bir toplumsal düzeni bilinçli benimsemesiyle ayrılır: Bu toplum, artık “İnsan ve Yurttaş Hakları”, “özyönetim ideali” veya “herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre” gibi ilkeler üzerine kurulu bir toplumdur⁴⁴. Bu ideoloji sorunu, böyle algılanınca, artık yalnızca isyan ve devrim için ayırıcı bir unsur değil, isyanları da kendi içinde sınıflandıran bir boyut kazanır: Basit isyanlar ve ideolojik isyanlar gibi. Bu kez Fransa’daki 1358 köyü ayaklanması gibi başkaldırıları, basit isyan örnekleri olur.

Bazı devrimci ideolojiler, yalnızca birkaç değer (hükümet otoritesi, ekonomik değişim, çatışan hedeflerin çözümü gibi) üzerindeki temel değişimle sınırlı kalmışken, başka değerlerde (dinî inançlar, temel siyasî kimlik, yaş ve cinsiyet temelli statü farklılıkları gibi) değişiklik tasarlamamıştır. Basit devrimlerin hedeflerine, General *de Gaulle*’ün 1958’de iktidarı ele geçirdiğinde yapmış olduğu gibi veya daha büyük ölçekte Amerikan Devrimi’nde olduğu gibi, bazen sistem için yeni bir anayasa yapmakla kolayca erişilebilir.

1789’da başlayan Fransız Devrimi veya 20. yüzyılın Çin Devrimi gibi toplam devrimlerde ise gerek değerler yapısında, gerekse işbölümünde toptan

⁴³ Decoufle, Andre-Clement, **Devrimler Sosyolojisi**, Çev.: Mehmet Aközer, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 25.

⁴⁴ Johson, s. 125.

değişiklikler tasarlanmıştı. 1789-1797 yılları arasındaki Fransa'da şiddet, toprak sahipliği sistemini, vergilendirmeyi, meslek seçimini, eğitimi, saygınlık sembollerini, askerî örgütlenmeyi ve toplumsal sistemin bütün diğer özelliklerini fiilen değiştirmek için kullanılmıştı. Bunun etkisi, *Provençallar*, *Bretonlar*, *Alsatianlar* ve diğerlerinin Fransızlara dönüşmesiydi. Böyle bir devrim, toplumsal sistemi, hem feodalizmden kapitalizme hem de köylü topluluğundan ulusal bir topluluğa dönüştüren bir devrimdi⁴⁵. Çin komünizmi gibi bazı devrimci ideolojiler, toplumun değer yapısını toptan yeniden biçimlendirmeyi öngörmüşlerdir. Bu ölçekte devrimler, çok görülen örnekler değildir.

İsyanlar ile devrimler arasındaki farklar, biri varsa öteki yok, öteki varsa diğeri yok şeklinde açıklanabilecek ikilikler olarak algılanmamalıdır. Bilindiği gibi bu tür bir yaklaşım tarzı, isyan ve devrimin iki ayrı tür olarak görülmesi demektir. Başka bir deyişle, her ikisinin arasındaki farkın, bir nitelik farkı olduğunu söylemektir. Oysa, "devrim nedir? sorusu, devrimin başka siyasî şiddet biçimlerinden "nitelik" (doğası/özü) bakımından ayrıldığını gösterir şekilde kolayca tanımlanamaz. Bunlar, birbirlerinden kopuk, iki ayrı gerçeklik, iki ayrı tür olmadıkları için aynı bir doğrunun iki kutup ucu olarak düşünülmemelidir. Bunun için "devrim nedir?" sorusu, genel bir siyasî şiddet sınıflandırması içinde ele alınmalıdır.

Devrimin başka şiddet biçimlerinden ayrılmasının bir derece (nicelik) farkı olduğunu kanıtı olarak bunların birbirine geçişkenliği de gösterilebilir. Eğer mutlak olarak ayrı tür iseler bu nasıl mümkün olabilir? Çoğu isyanın, aslında bir devrim olarak başlamadığı, istenen değişiklikleri yapmakta karşılaşılan zorlukların, isyanları devrime dönüştürdüğü bilinen bir gerçektir⁴⁶. Yine bu bağlamda bazı askerî müdahalelerin bir devrim olarak geliştiği de bir gerçektir⁴⁷. Eğer siyasî şiddet örnekleri ayrı birer tür iseler, bu geçişlerin asla olmaması gerekir. Çünkü bu geçiş(kenlik), doğaya aykırıdır. Fil fildir. At attır. Filden ata gelişim çizgisini doğa vermez. Bizim bu kavramları

⁴⁵ Johson, s. 126.

⁴⁶ "Devrimlerin restorasyonlar olarak başlamış olduğu tarihî gerçeği olmamış olsaydı, devrimler doğmamış olacaktı. Restorasyon girişiminin ne zaman ve neden direnilemez bir devrim olayına dönüştürüldüğünü söylemek, oyuncuların kendileri için bile gerçekten zordu, en zordu", (Arendt, s. 153).

⁴⁷ "Bununla birlikte, bazı askerî müdahaleler, sadece yeni bir liderlik çıkarttıkları için değil, radikal olarak toplumu yeniden inşa etmeyi başlattıkları için devrim olarak düşünülme zorundadır. Devrimci bir değişime liderlik eden en önemli askerî müdahalelerden biri 1952'de Mısır'da meydana gelmiştir. Cemal Abdunâsır ve meslektaşları, Kral Faruk'u sadece kovmaktan ve Mısır toplumunu olmuş olduğu gibi yönetmekten tatmin olmadılar. Arap milliyetçiliği ve Arap sosyalizmi düşüncelerine göre toplumu bütünüyle yeniden yapmaya koyuldular", (Katz, s. 5).

mızın doğanın ontolojik varlığı olan nesnelere olmadığı da bilinen bir gerçektir. Belirli toplumsal yapılarla isyan ve devrimlerin eşleştirilmeleri, asla bir tutarsızlık olarak görülemez. Gerçekten, modernlikle devrimlerin, geleneksel yapılarla isyanların, bir arada oluşu, bir gerçektir. Bu türden ilişkiyi, diğer siyasî şiddet örnekleriyle de kurmak mümkündür:

“... devrim tipleri araştırması ile sosyal sistem tipleri araştırmasının birbirinden ayrılmaz olduğu daha önceki analizlerimizden anlaşılmalı. İsyân ve devrim kelimelerinin farklı anlamlarını soyut olarak tanımlamaya muktedir olabiliriz. Fakat, Cezayir ve Vietnam devrimlerini Cezayir ve Vietnam sosyal sistemlerini baştan sona araştırmaksızın, asla karşılaştıramayız”⁴⁸.

“Bütün örüntü değişkenlerinin devrim türlerine en uygunu, işlevsel yaygınlığın işlevsel özgüllük karşısında oluşudur... İşlevsel yönden yaygın toplumların, isyanları tecrübe etmeleri çok daha muhtemeldir. Halbuki, işlevsel yönden özgül toplumlar, çok daha muhtemel olarak devrimleri tecrübe ederler... Bunun için pek çok sözde ilkel (okuryazarlık öncesi) ve geleneksel (okuryazar fakat en iyisinde Newtoncu öncesi bilim ve teknolojiye sahip) toplumlar, devrim değil, isyan tarihine sahiptir”⁴⁹.

Ama bu olgu, isyan ve devrimlerin ayrı birer tür olduklarının kanıtı olarak alınmamalıdır. Belirli bir toplumsal yapının belirli nitelikleri kazanması suretiyle bir diğerine evrilmesi, tür argümanını sonuçsuz yapar. Bir fil, fil kalacaktır. Ama bir geleneksel toplum, geleneksel toplum kalacaktır denilemez. Bir gün belirli dinamiklerin o geleneksel toplumu, modern topluma doğru harekete geçireceğini söylemek kehanette bulunmak demek değildir. Onun için ya o ya bu olmanın (insanın, ya bekâr ya evli olması gibi) dışında üçüncü halin oluşu, yani saf bir geleneksel toplum veya sanayi toplumu olmanın ötesinde, pek çok ara durumların olabilmesi, toplum tipleriyle kurulan ilişkiden tür kanıtı çıkarılmasını sorunlu yapar.

Hatta bu kutup uçları, yaşayan örneklerin % 100 onları karşılamaının imkânsız olduğu anlamında sadece ideal tiplere bırakılırsa, yaşanmış bütün örnekleri ölçütlerimizi karşılama durumlarına göre bu doğru üzerinde iki uç arasında dağıtabiliriz. Böyle olunca, bu doğrunun tam ortasına tesadüf eden bir örnek, kuramsal olarak ne bir isyan ne bir devrim olacaktır. Her ikisine % 50 ait olan, tam bir ara örnek olacaktır. Bütün bunlar, aslında her ikisi arasında bir sınır koymanın nasıl bir zorluk olduğunu ortaya koyar.

⁴⁸ Johnson, s. 130.

⁴⁹ Johnson, s. 132.

Çoğu devrim tanımları, başarılı ayaklanmaları devrim olarak niteler. “Devrim, iktidarı ele geçirmeyi başaran bir protesto hareketidir”⁵⁰. “Devrim, bir hükümet veya rejimi, başarıyla devirmek için fizikî gücün (veya bunun inandırıcı tehdidinin) bilfiil kullanıldığı olaylara işaretle bütünüyle kavranır. Böyle hareketler, başarılı olmadıkları yerde, bağlama göre, isyan, başkaldırı, ayaklanma veya kalkışma olarak adlandırılır”⁵¹. Bu tanımlara benzer pek çok devrim tanımı, başarıya işaret eder.

Devrimler, gerçekten başarılı isyanlar mıdır? İsyancılar, kural olarak başarısız başkaldırıları olarak anlaşılır. O zaman asıl soru şu olmalıdır: Her başarılı isyanı, devrim olarak etiketlemek mümkün müdür? Buradaki başarı ölçütü, sadece iktidarı ele geçirmek midir? Tersinden düşünülürse, isyanlar, başarısız devrimler midir? Devrim boyunca gelişenlerle devrimleri etiketlemek, amaç yönünden (teleolojik) ciddi sorunlar doğurur. Devrimlerin sonuçlarına göre kaynakları yorumlanmış olur⁵². Her devrim bir isyandır ama her isyan bir devrim değildir. Bu, bir isyanın doğal başarısızlığı yanında, devrime varmayan bir başarının var olabileceğinin de kabulü şeklinde algılanmalıdır.

Devrim, çok daha kesin olarak modernliğin bir özelliği olarak görülmek zorundadır. Hem eski düzenin kesin sonunu hazırlayan hem de yeni bir dünyanın doğuşunu beraberinde getiren bir süreç olarak devrimler, ulus-devletlerin doğuşu öncesi için düşünülmemelidir. Yeni bir dünya kurmanın siyasî programına (ideolojiye) sahip olmayan bir isyan, başarılı olarak iktidarı ele geçirse bile, modern devrimlerin değişim ölçeğinde neyi değiştirebilecektir?

Başarısız devrimlerin isyan olarak adlandırılmaları yaygındır. İktidarı ele geçiren (başarıya ulaşan) isyanların devrim olarak adlandırılması karşısında, iktidarı ele geçiremeyen (başarısız) devrimlerin isyan olarak adlandırılması daha az sorunludur. Nihayetinde, her devrim bir isyan olarak başlar.

⁵⁰ Jean Baecheler’dan (Revolution, 1975 : 91) aktaran: Kimmel, Michael S., **Revolution** (A Sociological Interpretation), Polity Press, Cornwall, 1990, s. 4

⁵¹ Calvert, s.15.

⁵² “Belki, tanımla önceden yargılama yanlışları, devrim hakkındaki yazılarda olduğundan çok daha yaygın hiçbir yerde yoktur. Başka nedenler için olduğu gibi, en kötü günahkârlar, önceden belirlenmiş bir varsayım ışığında her şeyi yorumlayan ve devrimlerden sonra gelenlerle uyum içinde devrimleri etiketleyenler, Marksistler oldu. Böylece, İngiliz ve Fransız devrimleri burjuva devrimi olarak adlandırıldı. Çünkü bu devrimleri, nihai olarak ticaret ve endüstriden zenginliklerini çeken bir sınıfın önemindeki artış izledi. Buradaki varsayım, başka fevkalâde makul senaryoları tasavvur etmek oldukça kolay olduğu halde, bu süreç dizisinin önceden belirlenmiş olduğu ve başka hiçbir sonucun mümkün olamayacağı idi. Oysa, Napolyon yenilme-miş olsaydı, Avrupa burjuva sınıfı yerine bürokratik bir sınıfın hakimiyeti altına girmiş olabilirdi”, (Andreski, Stanislav, **Wars, Revolutions, Dictatorships**, Frank Cass, London, 1992, s. 16).

Fakat bir isyan devrim potansiyeli taşısa da başkaldırının başarısızlığından etkilenir: Başarısız bir başkaldırının devrim olarak adlandırılması imkânsızdır. Çünkü, asgarî bir koşul olan iktidarın ele geçirilmesini bile sağlayamamıştır. Ama bir isyan olan başkaldırı, iktidarı ele geçirememiş olsa da bir isyandır. İsyân kelimesinin anlam içeriği, iktidarı ele geçirmek üzerine değil, aksine kurulu düzene karşı siyasî amaçlarla toplu şiddet uygulaması, yani resmî kuvvetlere karşı direnişte bulunmak (düzensizlik / kargaşa) üzerine kuruludur. Dolayısıyla, devrim potansiyeli taşıyan bir isyan en fazlasından bir “devrim girişimi” olabilir. Bu yaklaşım da devrimlerin “olduğu” değil, “yapıldığı” kabulü üzerinde işleyebilir. Bunun için potansiyel bir “devrim”in iktidarı ele geçirip dönüştürücü yeteneğinin sınanmadığı bir bağlamda, bu başkaldırı bir devrim değil, bir isyan olarak kalmaya mahkumdur. Doğum öncesi sağlıklı bir gelişimi olsa da, ölü cenin bir bebek değildir.

Hükümeti devirmek yerine bağımsızlığı amaçlayan veya bağımsızlıkla sonuçlanan isyanlar için de devrim kavramını kullanmak yerinde değildir. Böyle hareketler, en azından yeni bir hükümet aygıtı yaratmaları gerektiğinden, her zaman bir iç yapı değişikliği ile birlikte olurlar. Bağımsız Cezayir’in doğuşu gibi örnekler vardır. Cezayir’de, toplumda güçlü kökleri olan yönetici bir sınıf ortadan kaldırılmıştı. Bundan dolayı bu Cezayir örneği, en fazlasından devrim unsurlarını içeren karma bir örnek olarak kabul edilebilir. İç değişimin önemsiz boyutlarda kaldığı başka örnekler olarak Çekoslovakya ve Polonya’nın 1918 yılında bağımsız olmalarındaki durumları anılabilir. Bu ülkelerde, idarî mekanizmanın alt basamakları aynı şekilde ve aynı görevlilerce işlevini sürdürdüğü halde, yeni bir siyasî sistemin kurulması ancak tepe noktalarda yeni bir yapılanma ve personel değişikliği getirmişti⁵³.

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Polonya ve Çekoslovakya’nın doğuşu, asla devrim olarak anılmaz ve doğrudur. Amerika Birleşik Devletleri’nin kuruluşu ise Amerikan Devrimi olarak anılır. Elbette bu büyük bir olaydı: Hem ilk büyük cumhuriyetti, hem de bilinçli ve rasyonel bir şekilde kurulmuş siyasî bir sistemin ilk örneğiydi. Ama bunlar bile, nüfusun hayat tarzının ve toplumsal ilişkilerinin bağımsızlıktan çok az etkilenmiş olduğu gerçeğini değiştirmez. Bağımsızlık Savaşı, İngiliz Parlamentosu’nun İngiliz ticarî çıkarlarının yararına kısıtlamaya çalıştığı geleneksel özerkliğin savunulmasında ortaya çıkan muhafazakâr bir isyandı⁵⁴. Bu nedenlerden, Amerikan isyanının devrim yerine “Bağımsızlık Savaşı” olarak adlandırılması çok daha tutarlı görünür.

⁵³ Andreski, Stanislav, *Wars, Revolutions, Dictatorships*, Frank Cass, London, 1992, s. 32.

⁵⁴ Andreski, s. 33.

Merkezî veya metropol ülke hükümetini devirmek amacı olmayan ayrılıkçı isyanlar, devrim olarak nitelendirilmek yerine, bunların başarı durumu ancak bağımsızlık savaşı olarak adlandırılabilir. Bunun başka bir örneği 19. yüzyılda Osmanlı yönetimine karşı örgütlenen ayrılıkçı Sırp isyanıdır. Bir köylü isyanının lideri iken, modern Sırbistan'ın ilk kralı olan *Milos Obrenovich*, asla İstanbul'daki Osmanlı Sultanı'nın yerini almayı amaçlamamıştı⁵⁵.

Siyasî seçkinler bakımından hiçbir altüst oluşun olmadığı bir devrim yoktur. Devrim, derecesi ve yoğunluğu her devrimde farklı olsa da, devletteki iktidar değişikliğidir. Böyle olduğu için bir değişikliğin büyüklüğüne işaret etmek için yapılan devrim benzetmeleri (Sanayi Devrimi, iletişim devrimi gibi), siyasî iktidarın ele geçirilmesi ile ilgili olmadıklarından sadece mecazî bir kullanımı gösterir.

SONUÇ

Genelde siyaset kuramı, şiddet ve devrimi siyasetin başarısızlığının işaretleri olarak görür. Siyaset kuramı açısından toplu siyasî şiddet, genelde bir kargaşa ve savaş halidir. Özellikle modern doğal hukuk felsefecileri için şiddet ve çatışma, devlet (toplum) durumunun karşısında olan, devletsiz bir durum demektir. Nitekim, direnme hakkının tanınmasında oldukça idareli davranmışlardır. Bu, daha ileri toplumsal ve siyasî bir düzen için değil, tiranlaşmış yönetimlerden kurtulmak için öngörülmüştür.

Devrim, bir şiddet biçimidir. Şiddet kullanımı veya tehdidi olmaksızın bir toplumda meydana gelen değişimler, devrimci değildir. Devrimci şiddet eylemleri, uygunsuz veya Don Kişotvari olduklarında toplumun diğer üyelerinden destek görmezler. Bir devrim, ne bir suç ne bir cinnettir: Her şey başarısız kaldığında ve devrim düşüncesi bu toplumsal başarısızlık algılamasına dayandığında, sistemi değiştirmek için şiddetin benimsenmesidir.

İsyanlar ile devrimler arasındaki farklar, biri varsa öteki yok, öteki varsa diğeri yok şeklinde açıklanabilecek ikilikler değildir. "Devrim nedir?" sorusu, devrimin başka siyasî şiddet biçimlerinden nitelik bakımından ayrıldığını gösterir şekilde kolayca tanımlanamaz. Bunlar, birbirlerinden kopuk iki ayrı tür olmadıkları için aynı bir doğrunun iki kutup ucu olarak düşünülmelidir.

⁵⁵ Andreski, s. 35.

DÜZELTME: Devrim Kuramları II (Muhafazakâr Düşünce, Sayı 8, s. 189, satır 2) makaledeki "artan" kelimesi "yıkıcı" şeklinde değiştirilmelidir. Düzeltir, özür dilerim.

KAYNAKÇA

- Andreski, Stanislaw, Wars, Revolutions, Dictatorships, Frank Cass, London, 1992.
- Arendt, Hannah, On Revolution, The Viking Press, New York, 1965.
- _____, Şiddet Üzerine, Çev.: Bülent Peker, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.
- Bacon, Francis, Denemeler, Çev.: Akşit Göktürk, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.
- Brinton, Crane, The Anatomy of Revolution, Vintage Books, New York, 1965.
- Calvert, Peter, Revolution, Praeger Publishers, Inc., London, 1970.
- Decoufle, Andre-Clement, Devrimler Sosyolojisi, Çev.: M. Aközer, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.
- Dunn, John, Modern Revolutions, Cambridge, University Press, Cambridge, 1989.
- Gerth, H. H. ve Mills, C. Wright (Çeviren ve Derleyenler), From Max Weber: Essays in Sociology, Oxford University Press, New York, 1975.
- Gurr, Ted Robert, Why Men Rebel, Princeton University Press, New Jersey, 1971.
- Hobbes, Thomas, Leviathan, Edited by C. B. Macpherson, Penguin Books, New York, 1984.
- Hobsbawm, Eric J., Devrim Çağı: 1789-1848, Çevirenler: J. Ergüder ve A. Şenel, V Yayınları, Ankara, 1989.
- Johson, Chalmers, Revolutionary Change, Stanford University Press, California, 1982.
- Kapani, Münci, Politika Bilimine Giriş, A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1975.
- Katz, Mark N., Revolutions and Revolutionary Waves, St. Martin's Press, New York, 1997.
- Kimmel, Michael S., Revolution (A Sociological Interpretation), Polity Press, Cornwall, 1990.
- Krejci, Jaroslav, Great Revolutions Compared (The Search For A Theory), Wheatsheaf Books, Brighton, 1987.
- Lipson, Leslie, Politika Biliminin Temel Sorunları, Çev.: T. Karamustafaoğlu, Birlik Yayıncılık, Ankara, 1986.
- Locke, John, Two Treatises of Government, Cambridge University Press, New York, 1965.
- Nieburg, H. L., "The Threat of Violence and Social Change", American Political Science Review, LVI (December 1962).

Skocpol, Theda, Devletler ve Toplumsal Devrimler, Çev. S. E. Türközü, İmge Kitabevi, Ankara, 2004.

Tekeli, Şirin, David Easton'ın Siyaset Teorisine Katkısı Üzerine Bir İnceleme, Güryay Matbaacılık, İstanbul, 1976

Tilly, Charles, From Mobilization To Revolution, Random House, New York, 1978

Trotsky, Leon, History of The Russian Revolution, Translated from The Russian by Max Eastman, Vol I, London, 1932.